

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 15.02.24

Om leksikonet: https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/om_leksikonet.pdf

Diskurs

En institusjonalisert språkføring og tekstproduksjon med makteffekt. En diskurs organiserer måten å tenke og gjøre noe på (Certeau 1990 s. 103). En diskurs omfatter bl.a. en tekst i relasjon til dens historiske, sosiale og ideologiske produksjonsbetingelser (Sarfati 2001 s. 16). Diskurser er kommunikasjonsformer (Nennen 2000 s. 128).

“ ‘Discourse’ is a term that is used in a variety of ways in linguistics and other social sciences. We can distinguish between two main uses of the term. One, predominant in language studies, sees discourse as ‘social action and interaction, people interacting together in real social situations’ (Fairclough, 1995, p.18). That is, the focus is on language as it is used. The second use of the term is very much associated with the work of the French cultural historian and social theorist Michel Foucault (1926-1984, see Foucault, 1977), and has very little to do with linguistics. This second use understands ‘a discourse as a social construction of reality, a form of knowledge’ (Fairclough, 1995, p.18) which determines what is knowable, sayable and doable in a particular historical context. [...] the exercise of social power.” (Gillespie og Toynebee 2006 s. 122)

Ifølge Norman Fairclough er diskurs “use of language seen as a form of social practice, and discourse analysis is analysis of how texts work within sociocultural practice. Such analysis requires attention to textual form, structure and organization at all levels; phonological, grammatical, lexical (vocabulary) and higher levels of textual organization in terms of exchange systems (the distribution of speaking turns), structures of argumentation, and generic (activity type) structures. A working assumption is that any level of organization may be relevant to critical and ideological analysis. [...] I have adapted the concept of order of discourse from Foucault (1981) to refer to the ordered set of discursive practices associated with a particular social domain or institution (e.g. the lecture, the seminar, counselling, and informal conversation, in an academic institution), and boundaries and relationships between them. Discursive practices may be relatively strongly or relatively weakly demarcated – the boundaries may be rigid or permeable, and discursive practices may be in various sorts of relationship.” (Fairclough 1995 s. 7 og 12)

“A discourse is a group of statements which provide a language for talking about – i.e. a way of representing – a particular kind of knowledge about a topic. When statements about a topic are made within a particular discourse, the discourse makes it possible to construct the topic in a certain way. It also limits the other ways in which the topic can be constructed. [...] One important point about this notion of discourse is that it is not based on the conventional distinction between thought and action, language and practice. Discourse is about the production of knowledge through language. But it is itself produced by a practice: ‘discursive practice’ the practice of producing meaning. Since all social practices entail *meaning*, all practices have a discursive aspect. So discourse enters into and influences all social practices.” (Hall og Gieben 1992 s. 291)

“[I]nstitutions construct their ideological and discursal subjects; they construct them in the sense that they impose ideological and discursal constraints upon them as a condition for qualifying them to act as subjects.” (Fairclough 1995 s. 39)

Diskursen “is the site where social forms of organization engage with systems of signs in the production of texts, thus reproducing or changing the sets of meanings and values which make up a culture. So for instance the institution of medicine defines a specific set of meanings which are constantly involved in the social processes which are appropriate to that institution, and engaged in by significant classes of participant, such as patient, surgeon, researcher and so on. In these interactions and the texts that they produce, the set of meanings are constantly deployed, and in being deployed is at risk of disruption.” (Hodge og Kress 1988 s. 6)

En diskurs er både begrepslig og relativt systematisk og metodisk (Nennen 2000 s. ix). En diskurs har blitt definert som tema-, disiplin-, område- og nivå-spesifikke arrangementer av betydninger som impliserer spesifikke handlingsforutsetninger og handlinger (institusjoner, praksiser); det omfatter prosesser for sosial konstruksjon, objektivisering, kommunikasjon og legitimering av meningsstrukturer innen institusjoner, organisasjoner og andre grupper av aktører (Reiner Keller gjengitt fra Hebecker 2001 s. 34-35). Diskurser produserer “sannhetseffekter” (Sarfati 2001 s. 99). “Spørsmålet er ikke: Samsvarer denne diskursen med virkeligheten? Men: hvilke produksjonsbetingelser er det, internt i selve diskursen, som utgir den for sannhet og gjøre den akseptabel som dette?” (Floch 2002 s. 194) Diskurser blir her sett i et konstruktivistisk perspektiv. Sannheten finnes ikke direkte, men må utarbeides gjennom en diskurs og stilles på prøve; sannheten finnes så å si bare innen et koordinatsystem med bestemte premisser (Ninety 2012 s. 167).

“Socialkonstruksjonismens grunnleggende påstand er, at vores virkelighed er diskursivt konstrueret. Hermed menes, at vi altid er indlejret i diverse betydningsstrukturer (der ind i mellem også kaldes sprogspil og narrativer), der indrammer og guider vores forståelse af, hvordan verden hænger sammen og hvordan, vi bør opføre os i den. Med andre ord definerer en diskurs et særligt sæt af

vilkår for vores tilværelse. Socialkonstruktionismen interesserer sig for, hvordan disse vilkår også får betydning for det, vi kalder “identitet”, “sandhed” og “magt”.” (Finn Collin i <https://www.leksikon.org/art.php?n=5014>; lesedato 25.05.21)

“En diskurs er bruk av språk som er normert av en type sosiale praksiser som inngår i en felles aktivitetssfære.” (François Rastier sitert fra Monte og Philippe 2014 s. 43) “I am emphasizing that discourse makes people, as well as people make discourse.” (Fairclough 1995 s. 39)

I språkvitenskapen er diskurs primært “tekst i kontekst” og “språk i bruk”, men mer overordnet er diskurser ulike kunnskapssystemer som henger sammen med bestemte måter å forstå og omtale fenomener i verden på (Veum og Skovholt 2022 s. 35). “Vi definerer *diskurs* som *tekst i kontekst*. Diskursen er altså ikke bare tekst, men tekst som en form for samhandling og som en del av en større sosial prosess.” (Vagle, Sandvik Svennevig 1994 s. 35) Diskurser kan avgrenses ut fra tema, men også ut fra aktører (brukere av en diskurs) (Nennen 2000 s. 132).

Skillet mellom tekst og diskurs har blitt framstilt slik:

Tekst = diskurs minus produksjonsomstendigheter

Diskurs = tekst pluss produksjonsomstendigheter
(D. Slatka gjengitt fra Bronckart 1996 s. 146).

“Den enkleste definisjonen av diskurs er “språk i bruk, i kontekst” – en definisjon med tydelige samfunnsvitenskapelige elementer, der språket anses som et kommunikasjonsverktøy, et middel som mennesker bruker til å oppnå ulike mål. Vi samhandler gjennom språket, vi forsøker å påvirke hverandre. Samtidig er språket et estetisk fenomen, en bærer av rik og kompleks betydning, og ulike diskurser, forstått som mønstre i ordbruk, argumentasjonsformer og assosiasjoner, og inngår nødvendigvis i en kontekst der de tradisjonelle humanistiske studieobjektene kultur og historie har stor betydning.” (Jan Grue i <https://sosiologen.no/essay/roffguide/roff-guide-til-ruth-wodak/>; lesedato 14.05.20)

“Identifiable different ways of talking in different situations are often called *registers*. People choose an appropriate register for talking to a baby, a bank manager and a beloved, each very different ways of talking. [...] A broader concept which is essential when discussing different uses of language is that of *discourse*. Registers and genres contribute to broader ways of using language which are referred to as discourses. [...] new specialized vocabulary is one thing which has to be learned in a new discourse, but it is surprising the extent to which new discourses are reorganizations of existing components of language: things you can do already put together in a different way. Discourses differ in *how* the language is used.” (Barton 1994 s. 54 og 56)

“[D]iscourse is processual. Text is a concrete semiotic system that has achieved its unity in accordance with a certain code. On the other hand, the discourse is a semiotic process, pregnant with texts.” (Kim 1996 s. 228)

“Tre kriterier karakteriserer en diskurs: dens sosiologiske situasjon i relasjon til en gitt sosial gruppe (posisjonering), kjennetegnene ved hvordan den medieres (inskripsjon), og til slutt det regimet av relasjoner som regulerer forholdet mellom de tekstene som inngår i diskursen seg imellom og med tekster innen andre diskurser (intertekstualitet).” (Sarfati 2001 s. 16)

“Det er et system av holdninger og påstander, av forklaringer og resonnementer. Å befinne seg innen en diskurs er å forstå verden på en bestemt måte.” (Jan Grue sitert fra Veum og Skovholt 2022 s. 36). “Diskursar viser då til korleis visse tankemønster og omgrepsbruk blir danna og akseptert innanfor ulike grupper, institusjonar og kulturar i samfunnet. For eksempel kan vi snakke om yrkesrelaterte diskursar, som den juridiske, økonomiske og den medisinske diskursen, og meir interesselaterte diskursar, som miljødiskursen og likestillingsdiskursen. Diskursar er førestillingar, idear og tankemønster om verda, som igjen verkar inn på korleis vi handlar, planlegg og organiserer verda (Ledin & Machin, 2018, s. 28).” (Veum og Skovholt 2022 s. 36)

Diskurser er “culturally ingrained and institutionally powerful ways of looking at, experiencing and understanding particular areas of social life. Discourses by way of this connection deeply permeate what is allowed as legitimate knowledge in particular domains of social life, and rigidly exclude other possibilities and other perspectives on those domains.” (Deacon m.fl. 1999 s. 147) En diskurs består av innhold som gjentar normene og ideologien til den sosiale gruppen som bruker diskursen (Legavre og Rieffel 2019 s. 29).

“A discourse is similar to what sociologists call an ‘ideology’: a set of statements or beliefs which produce knowledge that serves the interests of a particular group or class. Why, then, use ‘discourse’ rather than ‘ideology’? One reason which Foucault gives is that ideology is based on a distinction between *true* statements about the world (science) and *false* statements (ideology), and the belief that the facts about the world help us to decide between true and false statements. But Foucault argues that statements about the social, political or moral world are rarely ever simply true or false; and ‘the facts’ do not enable us to decide definitively about their truth or falsehood, partly because ‘facts’ can be construed in different ways. The very language we use to describe the so-called facts interferes in this process of finally deciding what is true, and what false.” (Hall og Gieben 1992 s. 292)

Ideologi innebærer “the naturalization of structures and modes of domination. Ideology, then, is the process and effect of various structures and institutions that causes certain beliefs and values to appear natural or true for all time, when by

examining their histories and engaging in crosscultural analysis we see ways in which they are socially and culturally created and evolving. It seems, however, that all discourses are engaged in this process of naturalization and therefore all discourses are engaged in naturalizing structures of domination – even while they may resist it. All propositions in our language to some extent operate by assuming that there is a natural set of facts.” (Kelly Oliver i Freeland og Wartenberg 1995 s. 233)

“The question of whether a discourse is true or false is less important than whether it is effective in practice. When it is effective organizing and regulating relations of power (say, between the West and the Rest) – it is called a ‘regime of truth’.” (Hall og Gieben 1992 s. 295)

““Discourse” provides a privileged entry into the poststructuralist mode of analysis precisely because it is the organized and regulated, as well as the regulating and constituting, functions of language that it studies: its aim is to describe the surface linkages between power, knowledge, institutions, intellectuals, the control of populations, and the modern state as these intersect in the functions of systems of thought. There is a broad political purpose to this project that develops out of a radical skepticism about “truth” and the correspondence of fact and concept.” (Paul A. Bové i Lentricchia og McLaughlin 1990 s. 54)

“Ofte bruker vi begrepet *diskurs* når vi refererer på et generalisert plan til det samlede antall tekster om et bestemt emne, for eksempel om utdanningspolitikken eller incestproblemet, slik disse tekstene opptrer til en bestemt tid, på et bestemt sted, i en bestemt sosial sammenheng – for eksempel på 80- og 90-tallet i Norge i den politiske samfunnsdebatten. De ulike tekstene kan være av alle slag: avisartikler og -innlegg, skolestiler, politiske debatter, faglige tidsskriftartikler, skjønnlitterære eller faglige bøker og så videre. Noen ganger brukes begrepet enda mer generalisert, for eksempel om den politiske diskursen eller om den akademiske diskursen. Når begrepet brukes på disse måtene, er man ofte interessert i hvordan diskursen definerer og avgrenser det det er mulig å si – hvordan den gir struktur til den måten et emne behandles på.” (Vagle, Sandvik Svennevig 1994 s. 35)

Diskurser har en slags “egendynamikk” som avgrenser hva som legges i begreper som sannhet, rettferdighet og makt (Nennen 2000 s. ix-x). Innen en diskurs foregår det en strid om begrunnelser, begreper, betydninger m.m., om noe som har videre omfang enn én bestemt kontekst (Nennen 2000 s. 129-130). Diskurser styrer hva som kan brukes som argumenter, for det er ikke objektivt bestemt på tvers av ulike diskurser hva som kan gjelde som begrunnelser i en argumentasjon (Nennen 2000 s. 186).

“[T]he processes of argumentation both *within* and *between* different discourses of nature had very real consequences on the shape of the physical environment – e.g. a case where words really did move mountains. And finally, it illustrates how these

processes of argumentation were both constrained by, and determinant of, external sources of power in a framework of social relationships. In other words, arguments over nature could not be seen as free floating but constrained and limited by existing power structures of what was permitted to count.” (Burman og Parker 1993 s. 69)

“Who speaks? In which ways do discourses allow certain individuals to assume the role of the speaking subject while excluding others from this role, thus relegating them to the function of object of the discourse who are only spoken about? What status does the discourse confer upon the individuals who are allowed to assume this role? There are numerous constellations, as can be seen in a short remark which Foucault makes elsewhere [...]: in some situations such as the confession or the interrogation, it is not the position of the speaker which is powerful but that of the silent listener. Which institutional frameworks make discourse possible? How do they influence it by imposing certain formal conventions, preventing certain statements, sanctioning certain utterances as valuable and relevant while excluding others? What is the relation between the subject and the objects of discourse? How does she or he produce her utterances, take possession of these objects, subject them to her utterances? What is, on the other hand, the influence of the objects on the mode of discourse?” (Thomas A. Schmitz i [www.researchgate.net/file.PostFile Loader.html](http://www.researchgate.net/file.PostFileLoader.html); lesedato 15.10.15)

En bestemt diskurs er et system av verdifastsettelse (“Wertsetzungen”) som er bundet til en bestemt tradisjon (Andreotti 1990 s. 255). Ulike diskurser har forskjellige fokuseringspunkter og formaliseringsgrader (Hebecker 2001 s. 35). En diskurs er en kulturell ordening som tillater alle de sosialiserte subjektene som den utøver sin innflytelse på, å tale og handle i samspill (Frank 1984 s. 138).

Det er ofte gjennom det som *ikke* er inkludert i diskursen eller er forbudt å tematisere i den at en diskurs avslører et tydelig innslag av tvang (Legavre og Rieffel 2019 s. 30).

“ “Discourse” is one of the most empowered ways in modern and postmodern societies for the forming and shaping of humans as “subjects.” In a now-famous play on words, we might say that “power” through its discursive and institutional relays “subjects” us: that is, it makes us into “subjects,” and it “subjects” us to the rule of the dominant disciplines which are empowered in our society and which regulate its possibilities for human freedom – that is, it “subjugates” us. [...] resistance to any particular form of power – resistance to any discursive “truth” – depends upon power and not some abstract category of freedom or the self. How does this happen? Recall that “true statements” are always relative to the authority of empowered discourses; recall, in addition, that what is constituted as “real” are only those objects of which statements can be judged true or false. As humans, we are the “subject” of these discourses and their crossings” (Paul A. Bové i Lentricchia og McLaughlin 1990 s. 58-59).

“Discourses and their related disciplines and institutions are functions of power: they distribute the effects of power. They are power’s relays throughout the modern social system. [...] Power must not be thought of as negative, as repression, domination, or inhibition. On the contrary, it must always be seen as “a making possible,” as an opening up of fields in which certain kinds of action and production are brought about. As power disperses itself, it opens up specific fields of possibility; it constitutes entire domains of action, knowledge, and social being by shaping the institutions and disciplines in which, for the most part, we largely make ourselves. In these domains we become the individuals, the subjects, that they make us. This phrasing, of course, makes things sound more deterministic than they are in fact, for there *is* no subject there to be determined in advance: the subject comes to be whatever or whoever he or she is only *within* this set of discursive and nondiscursive fields. What Foucault means when he says that power acts upon actions is precisely that it regulates our forming of ourselves. “Individuation,” then, is the space in which we are most regulated by the ruling disciplines of language, sexuality, economics, culture, and psychology.” (Paul A. Bové i Lentricchia og McLaughlin 1990 s. 58)

Bernd Kleimann skiller mellom refleksjonsorienterte diskurser og formasjonsorienterte diskurser. De refleksjonsorienterte har intersubjektiv forståelse som mål, mens de formasjonsorienterte realiseres gjennom systemer av utestengelse og maktbruk via vitenstilegnelse, -organisering og -kommunikasjon (i Nennen 2000 s. 127). Den første typen er altså forholdsvis inkluderende, den andre relativt ekskluderende.

“Whether the Palestinians are terrorists or not, if we think they are, and act on that ‘knowledge’, they in effect become terrorists because we treat them as such. The language (discourse) has real effects in practice: the description becomes ‘true’. [...] it is power, rather than the facts about reality, which make things ‘true’: ‘We should admit that power produces knowledge That power and knowledge directly imply one another; that there is no power relation without the correlative constitution of a field of knowledge, nor any knowledge that does not presuppose and constitute ... power relations’ (Foucault, 1980, p. 27). [...] Not only is discourse always implicated in *power*; discourse is one of the ‘systems’ through which power circulates. The knowledge which a discourse produces constitutes a kind of power, exercised over those who are ‘known’. When that knowledge is exercised in practice, those who are ‘known’ in a particular way will be subject (i.e. subjected) to it. This is always a power-relation. (See Foucault, 1980, p. 201.) Those who produce the discourse also have the power to *make it true* – i.e. to enforce its validity, its scientific status.” (Hall og Gieben 1992 s. 293-295)

Ifølge den franske idéhistorikeren og filosofen Michel Foucault overfører diskurser sosiale og institusjonaliserte verdier, men medskaper også verdiene. Koblingen til institusjoner gjør at det finnes en politisk diskurs, en mediediskurs, byråkratisk

diskurs, medisinsk diskurs, klasseromdiskurs etc. I boka *Diskursens orden* nevner Foucault religiøse, juridiske, politiske og terapeutiske diskurser (1971 s. 41). Andre eksempler er litterær diskurs, vitenskapelig diskurs, journalistisk diskurs, feministisk diskurs og fagforeningsdiskurs (Sarfaty 2001 s. 16 og 79). For Foucault er diskurser “tenkningens teknologi” (Donzelot m.fl. 1994 s. 62).

“Discourses, writes Michel Foucault, are ‘practices that systematically form the objects of which they speak’ (Foucault 1989: 49). Each element of this sentence matters: discourses are *practices* in the sense that they carry out an action; they are *systematic* because they are relatively coherent in the way they work; they are *formative* of objects in the very act of speaking of them, not in the sense that they create objects out of nothing but in so far as they build a weight of meaning around the categories of the world. Discourses [...] are performative structures that shape the world in the very process of putting it into speech.” (Frow 2015 s. 19)

“Tradisjonell idéhistorie f.eks. har alltid avgrensa sitt emne ved å gå ut frå at diskursen organiserer seg kring eit felles, uforanderleg saksforhold. I analysane sine av medisinen og særleg psykiatriens diskurs har Foucault på si side synt korleis “saksforholdet” eller “gjenstanden” i realiteten er *diskursimmanent*. Diskursen produserer sjølv så å seie dei vilkår og reglar som er nødvendige for at den eller den “gjenstand” skal kunne dukke opp i diskursens horisont og “bli tala om”.” (Kittang og Aarseth 1979 s. 64)

Foucault undersøkte “the way discourse organizes practice into structures of domination (“technologies of power,” in his terms).” (Poster 1990 s. 90)

“Disiplinering er et kontrollprinsipp i produksjonen av diskursen. Den setter grenser for diskursen gjennom et identitetsspill som har form av en permanent reaktualisering av regler.” (Foucault 1971 s. 37-38) En diskurs har en “intern økonomi” (Foucault 1971 s. 73).

“Foucault’s *épistémè*, i.e. the basic configuration of knowledge and the beliefs regulating its acquisition, functions, etc., essentially belongs to a period’s or a culture’s worldview.” (Pier og Landa 2008 s. 170)

“Discourse, as Foucault theorizes it, is a system of statements within which the world can be known. It is the system by which dominant groups in society constitute the field of truth by imposing specific knowledges, disciplines and values upon dominated groups. As a social formation, it works to constitute reality not only for the objects it appears to represent but also for the subjects who form the community on which it depends.” (Ashcroft, Griffiths og Tiffin 2013 s. 51)

Foucaults diskursanalyser strekker seg fra bestemte vitenskaper med avgrensede problemområder (f.eks. psykopatologi) til tankesystemer som tilhører hele epoker (f.eks. renessansen) (Nennen 2000 s. 254). Han er opptatt av regelsystemer og hvordan mening konstrueres, av makt og strukturer. Noen aktører oppnår mer

diskursmakt enn andre. Han søkte også mer grunnleggende etter betingelsene for tenkning, grunnlaget for måten mennesker i en kultur tenker på og det de oppfatter som selvfølgelig, og denne søkingen kalte han “arkeologi”.

Foucault hevdet at en diskurs avgjør hva som kan tenkes og sies, og at diskursene danner de “gjenstandene” som de taler om, f.eks. såkalte subjektposisjoner, bl.a. økonomiske og seksuelle subjektposisjoner (Suber, Schäfer og Prinz 2011 s. 49). Det er “Foucault’s radical argument, that discursive practices constitute their own objects” (Tolson 1996 s. 200). Noen subjektposisjoner blir forståelige, viktige, fornuftige og legitime gjennom en diskurs, mens andre knapt blir tenkbare (Suber, Schäfer og Prinz 2011 s. 50). Handlemåter/praksiser kan ut fra hvilke diskurser de tilhører framstå som normale, rasjonelle, nødvendige eller naturlige (Suber, Schäfer og Prinz 2011 s. 151).

For Foucault er diskurser “broad domains of language use which both condition and mobilise historically specific ‘strategic possibilities’ of meaning, understanding and practice” (Deacon m.fl. 1999 s. 147). En “diskursiv formasjon” er ifølge Foucault en orden, korrelasjon og funksjonalitet mellom typer av ytringer, begreper og temaer (Sarfati 2001 s. 100). En diskurs er en samling ytringer som stammer fra samme diskursive formasjon (Sarfati 2001 s. 102). Diskursive formasjoner har blitt oppfattet som “singularly authoritative and deployed in the interests of existing structures of authority and power” (Deacon m.fl. 1999 s. 147).

“By ‘discourse’, Foucault meant ‘a group of statements which provide a language for talking about – a way of representing the knowledge about – a particular topic at a particular historical moment. ... Discourse is about the production of knowledge through language. But ... since all social practices entail *meaning*, and meanings shape and influence what we do – our conduct – all practices have a discursive aspect’ [...] It is about language *and* practice. It attempts to overcome the traditional distinction between what one *says* (language) and what one *does* (practice). Discourse, Foucault argues, constructs the topic. It defines and produces the objects of our knowledge. It governs the way that a topic can be meaningfully talked about and reasoned about. It also influences how ideas are put into practice and used to regulate the conduct of others. Just as a discourse ‘rules in’ certain ways of talking about a topic, defining an acceptable and intelligible way to talk, write, or conduct oneself, so also, by definition, it ‘rules out’, limits and restricts other ways of talking, of conducting ourselves in relation to the topic or constructing knowledge about it. Discourse, Foucault argued, never consists of one statement, one text, one action or one source. The same discourse, characteristic of the way of thinking or the state of knowledge at any one time (what Foucault called the *episteme*), will appear across a range of texts, and as forms of conduct, at a number of different institutional sites within society. However, whenever these discursive events ‘refer to the same object, share the same style and ... support a strategy ... a common institutional, administrative or political drift and pattern’ (Cousins and Hussain, 1984, pp. 84-5), then they are said by Foucault to belong to

the same *discursive formation*. [...] ‘discourse produces the objects of knowledge’ and that nothing which is meaningful exists *outside discourse*” (Hall 1997 s. 44).

For Foucault “er sannheten et historisk apriori, en spillavhengig størrelse. Sannheten er like mye produkt som produsent. En ny epokebevissthet og en ny vitenskap gir et helt nytt repertoar av “sannheter”. Foucault vil ikke gjøre plass for noen sannhet med stor S som noe over eller uavhengig av de enkelte språkspill. I den grad man overhodet kan tale om “sannhet”, kan begrepet bare brukes om gevinsten i et bestemt spill. Sannheten finnes bare slik den ytrer seg i en bestemt diskursiv formasjon. Sannheten er et navn, et fenomen på samme nivå som alle andre omskiftelige fenomener. Setninger om “sannheten” har ingen annen status enn setninger om murstein. Utsagnene følger like omskiftelige formasjonsregler. Men mens mursteinen kan beholde sin form uavhengig av epistemiske brudd eller epokale overganger, har ikke setningene om “sannhet” noen tilsvarende gjenstand. Mens mursteinen har en materialitet som gjør motstand, er “sannheten” fullstendig utlevert til de diskursive formasjonsreglene. Sannhetene er det overfladiske par excellence! Sannhetene er essensen av historisk omskiftelighet! Ikke noe er tynnere, mer bevegelig, mer gebrekkelig, skjørere enn nettet av abstrakte begreper, og “sannheten” er det mest abstrakte av dem alle! Den diskursive formasjonen foreligger ikke som en omfattende tekst eller som en felles bevissthet. Den eksisterer bare som et felles talemønster og handlingsmønster der hvor virksomheter er styrt av felles formasjonsregler. En diskursiv formasjon er en betingelse for at et fag eller en vitenskap skal kunne fremtre med de tilhørende institusjoner, praksisformer og rollespill, men den er også selve fremtredelsen. Den er betingelse og betinget på samme tid, fordi enhver slik formasjon viser tegn til selvopprettholdelse og selvreproduksjon når den først er etablert. Det er ikke hos tingene at de historiske endringene foregår, men i fortolkningene, omtalen, definisjonen og klassifikasjonen av tingene. Foucault har ingen sannhet om de språkspillene han beskriver. Fordi sannheten alltid er en del av et bestemt spill, finnes det ingen sannhet om spillene, intet fast punkt utenfor de prosessene han beskriver. Foucault vil derfor ikke gi noen vitenskapsteori, erkjennelsesteori eller språkfilosofi. Han vil bare vise hvordan en bestemt tid og bestemte kunnskapsfelt grupperer og klassifiserer sine fenomener.” (Eriksen 1989 s. 253-254)

“Foucault argues that since we can only have a knowledge of things if they have a meaning, it is discourse – not the things-in-themselves – which produces knowledge. Subjects like ‘madness’, ‘punishment’ and ‘sexuality’ only exist meaningfully *within* the discourses about them. Thus, the study of the discourses of madness, punishment or sexuality would have to include the following elements:

1 statements about ‘madness’, ‘punishment’ or ‘sexuality’ which give us a certain kind of knowledge about these things;

2 the rules which prescribe certain ways of talking about these topics and exclude other ways – which govern what is ‘sayable’ or ‘thinkable’ about insanity, punishment or sexuality, at a particular historical moment;

3 ‘subjects’ who in some ways personify the discourse – the madman, the hysterical woman, the criminal, the deviant, the sexually perverse person – with the attributes we would expect these subjects to have, given the way knowledge about the topic was constructed at that time;

4 how this knowledge about the topic acquires authority, a sense of embodying the ‘truth’ about it, constituting the ‘truth of the matter’, at a historical moment;

5 the practices within institutions for dealing with the subjects – medical treatment for the insane, punishment regimes for the guilty, moral discipline for the sexually deviant – whose conduct is being regulated and organized according to those ideas;

6 acknowledgement that a different discourse or *episteme* will arise at a later historical moment, supplanting the existing one, opening up a new *discursive formation*, and producing, in its turn, new conceptions of ‘madness’ or ‘punishment’ or ‘sexuality’, new discourses with the power and authority, the ‘truth’, to regulate social practices in new ways. [...]

The main point to get hold of here is the way discourse, representation, knowledge and ‘truth’ are radically *historicized* by Foucault, in contrast to the rather ahistorical tendency in semiotics. Things meant something and were ‘true’, he argued, *only within a specific historical context*. Foucault did not believe that the same phenomena would be found across different historical periods. He thought that, in each period, discourse produced forms of knowledge, objects, subjects and practices of knowledge, which differed radically from period to period, with no necessary continuity between them.” (Hall 1997 s. 45-46)

“It is discourse, not the subjects who speak it, which produces knowledge. Subjects may produce particular texts, but they are operating within the limits of the *episteme*, the *discursive formation*, the *regime of truth*, of a particular period and culture. Indeed, this is one of Foucault’s most radical propositions: the ‘subject’ is *produced within discourse*. This subject of discourse cannot be outside discourse because it must be *subjected to* discourse. It must submit to its rules and conventions, to its dispositions of power/knowledge. The subject can become the bearer of the kind of knowledge which discourse produces. It can become the object through which power is relayed. But it cannot stand outside power/knowledge as its source and author. In ‘The subject and power’ (1982), Foucault writes that: ‘My objective ... has been to create a history of the different modes by which, in our culture, human beings are made subjects. ... It is a form of power which makes individuals subjects. [...].’ ” (Hall 1997 s. 55). “For Foucault the

subject itself – and the subject of the author in particular – is a product of discourse rather than the origin of discourse” (Gaggi 1997 s. 57).

“Foucault’s ‘subject’ seems to be produced through discourse in two different senses or places. First, the discourse itself produces ‘subjects’ – figures who personify the particular forms of knowledge which the discourse produces. These subjects have the attributes we would expect as these are defined by the discourse: the madman, the hysterical woman, the homosexual, the individualized criminal, and so on. These figures are specific to specific discursive regimes and historical periods. But the discourse also produces a *place for the subject* (i.e. the reader or viewer, who is also ‘subjected to’ discourse) from which its particular knowledge and meaning most makes sense. It is not inevitable that all individuals in a particular period will become the subjects of a particular discourse in this sense, and thus the bearers of its power/knowledge. But for them – us – to do so, they – we – must locate themselves/ourselves in the position from which the discourse makes most sense, and thus become its ‘subjects’ by ‘subjecting’ ourselves to its meanings, power and regulation. All discourses, then, construct *subject-positions*, from which alone they make sense. This approach has radical implications for a theory of representation. For it suggests that discourses themselves construct the subject-positions from which they become meaningful and have effects. Individuals may differ as to their social class, gender, ‘racial’ and ethnic characteristics (among other factors), but they will not be able to take meaning until they have identified with those positions which the discourse constructs, *subjected* themselves to its rules, and hence become the *subjects of its power/knowledge*.” (Hall 1997 s. 56)

“*Diskursens orden* skriver Foucault (1971/1999) om nivåforskjeller mellom “de grunnleggende og skapende diskursene og de diskurser som gjentar, fortolker og kommenterer. Samtidig poengterer han at forskjellen mellom dem ikke er stabil, konstant eller absolutt. [...] interaksjonen mellom nivåene er dynamisk.” (Andenæs 2005 s. 39)

“Foucault vil ta knekken på bildet av vitenskapen som en sum av meningsfulle setninger som er produsert av subjekter gjennom en logisk og kontinuerlig historie som “utvikling” eller “fremskritt”. Han vil massakrere alle begreper om en subjektskapt og sammenhengende utvikling. Begreper som subjekt, idé, mening, tradisjon, utvikling, vitenskap, fremskritt, periode, verk og forfatter blir meiet ned etter tur og erstattet av andre uttrykk som skal oppheve de assosiasjonene som de tradisjonelle begrepene har omgitt seg med.” (Eriksen 1989 s. 254)

I *Klinikkens fødsel* (1963) og senere verk beskrev Foucault forholdet mellom moderne vitenskaper, intitusjoners organisering, maktutøvelse m.m. Han ga en ny mening til Francis Bacons motto “Knowledge is power”: “[I]n a society such as ours, but basically in any society, there are manifold relations of power which permeate, characterize and constitute the social body, and these relations of power cannot themselves be established, consolidated nor implemented without the

production, accumulation, circulation and functioning of a discourse. There can be no possible exercise of power without a certain economy of discourses of truth which operates through and on the basis of this association. We are subjected to the production of truth through power and we cannot exercise power except through the production of truth.” (Foucault sitert fra Poster 1990 s. 87)

“When Foucault speaks of a *discursive formation*, he emphasizes its heterogeneity: it is made up, in addition to language, of bodies, speakers, organised space, actions, beliefs, norms and values, and institutions.” (Frow 2015 s. 169)

Foucault hevdet at “the effect of scientific discourse on practice may be discerned only if discourse is grasped as a language formation. If discourse is posited either as the work of a subject or as the effect of a non-discursive region of society such as the economy, the operation and effectiveness of discourse is lost. In these cases the register of analysis is shifted to consciousness in the former case or to structured practice in the latter. While these are possible strategies of interpretation they are chosen at the cost of systematically blinding the analysis to the kinds of effects language has when it appears in the form of a written discourse as sanctioned by the institutional framework of a scientific discipline. The intention of Foucault’s position is to focus on the internal complexity and external or practical effects of language that is so organized. The statements that are possible to affirm in such discourses, the rules for the formation of these statements, and the system by which such statements are validated in the disciplinary community are the focus of his attention. Discourse analysis is not suited to uncovering the intentions of authors or the determination of discourse in the last instance by the economy. The value of Foucauldian analysis rests with the conviction that the close reading of scientific discourse may uncover language patterns which, when associated with practices, position those practices in definite ways and legitimize the patterns of domination inherent in those practices. [...] (1) that discourse analysis becomes significant for critical theory to the extent that scientific disciplines increasingly are set in place in the social field, (2) that discourse analysis gives interpretive priority to the text, understood as a language formation, over the subject, consciousness, reason and idea, and (3) that particular attention must be given to the need for revision in discourse analysis as the language formations change from printed text to electronic encoding.” (Poster 1990 s. 88-89)

Diskurser er “tvangssystemer” (“systèmes de contraintes”) som rommer bestemte normer (Foucault 1971 s. 62-63). Han oppfatter diskurser som en type vold som vi mennesker utøver på virkeligheten. Fenomener som seksualitet blir gjennom diskurser “betegnet, beskrevet, metaforisert, forklart, bedømt” (s. 69). En diskurs inkluderer bl.a. bestemte gester og andre tegn som avgjør hvor effektivt ord kan fungere og hvilke roller ulike deltakere inntar (s. 41). Diskurser utvikler seg, vokser og varierer (s. 63).

Seksualitet er ifølge Foucault “ikke bare natur, kanskje ikke en gang natur først og fremst, men definisjoner, praksisformer, riter, forventninger, kunnskapsfelt, trekk og mottrekk, påbud og forbud. Naturfenomenet – om det blir noe tilbake – er modellert av utallige sosiale, moralske og diskursive betingelser som historiserer fenomenet og utleverer det til de samme tilfeldigheter som utviklingen av andre begreper og forestillinger.” (Eriksen 1989 s. 260)

Foucault skiller mellom subjekt og individ. Subjektet (fra latin “subiectum”) er underkastet diskursenes maktmekanismer, mens individet er instansen for frie interaksjonsmuligheter (gjengitt fra Neuhaus 2009 s. 90). Hvert menneske er både subjekt og individ, og det er et dialektisk forhold mellom de to instansene.

Skillene mellom diskurser, diskurssjangrer og tematisk basert sammenkjeding av ytringer er ikke klare. En diskurs omfatter en rekke sjangrer (Sarfati 2001 s. 16). I Katie Wales’ lingvistiske ordbok brukes “diskurs” på et sted om flere slags situering: “Every discourse is firmly anchored in its own particular domain, with its own time-space orientation, PERSPECTIVE, topics and assumed knowledge, etc. So the domain of cricket commentary differs from that of boxing; and both differ from a lecture on small British mammals.” (Wales 1994 s. 132)

Vitenskapsteori, filosofi og metodediskusjon har blitt kalt “metadiskurser”, diskurser som dreier seg om og dermed legger premisser for andre diskurser. I metadiskurser drøftes diskurser. Metadiskurser går ut på å utforme tankemodeller og overgripende forståelsesrammer, som så andre diskurser springer ut av i en uendelighet av konkrete situasjoner, hver med enorme mengder detaljer. Metadiskursene er derfor mer abstrakte enn de fleste andre diskurser, men de er på ingen måte verdinøytrale eller hevet over den konkrete virkelighet. En metadiskurs kan i lengden bare føres videre hvis den “samsvarer” og “samhandler” med mangfoldet i virkeligheten (slik “virkeligheten” utfolder seg gjennom diskurser).

Med begrepet “diskursanalyse” siktes det vanligvis til enten betydning (a) eller (b):

“(a) en gren innenfor lingvistikken som undersøker hvordan språket faktisk brukes i “vanlige” sammenhenger – en diskurs anses ofte for å representere en del av språket som er lengre enn en setning,

(b) studier om hvordan man sosialt og politisk utvikler ulike former for kategorisering.” (Bonnett 2011 s. 26)

Diskursanalyse er et redskap for “investigating the simultaneous constitution of systems of knowledge and belief (ideational function) and social relations and social identities (interpersonal function) in texts” (Norman Fairclough sitert fra Deacon m.fl. 1999 s. 150). “Discourse analysis is generally concerned with extended samples of talk or text, with the structural, stylistic and rhetorical features of these samples, and with the form or dialogue and communicative interaction that

occurs through talk and texts [...] bringing out the implied meanings and tacit codings in language use.” (Deacon m.fl. 1999 s. 310-311) Fairclough er en av grunnleggerne av kritisk diskursanalyse som akademisk fag. I analysene vektlegges hva som sies og hvordan, samt hva som utelates og hvorfor. Språket ses i den konteksten det springer ut av og tilhører. Diskursen er alltid et tolkbart uttrykk for “the relationship between the operation of the text and the world beyond the text” (Macdonald 2003 s. 1). “For Fairclough, discourse is determined by social structures, though those structures are partly also a product of discourse, and continue to be reproduced by discourse. There is therefore power in discourse, and power behind discourse.” (Deacon m.fl. 1999 s. 152)

“I see discourse as a complex of three elements: social practice, discursual practice (text production, distribution and consumption), and text, and the analysis of a specific discourse calls for analysis in each of these three dimensions and their interrelations.” (Fairclough 1995 s. 74)

“The seemingly limitless possibilities of creativity in discursive practice suggested by the concept of interdiscursivity – an endless combination and recombination of genres and discourses – are in practice limited and constrained by the state of hegemonic relations and hegemonic struggle.” (Fairclough 1995 s. 134) Fairclough bruker denne terminologien:

“ <i>discourse</i> (abstract noun)	language use conceived as social practice.
<i>discursive event</i>	instance of language use, analysed as text, discursive practice, social practice.
<i>text</i>	the written or spoken language produced in a discursive event.
<i>discourse practice</i>	the production, distribution and consumption of a text.
<i>interdiscursivity</i>	the constitution of a text from diverse discourses and genres.
<i>discourse</i> (count noun)	way of signifying experience from a particular perspective.
<i>genre</i>	use of language associated with a particular social activity.
<i>order of discourse</i>	totality of discursive practices of an institution, and relations between them.”

(Fairclough 1995 s. 135)

“[D]iscourse theory is not only concerned with the analysis of techniques (the production of statements and power relations); it relates these to wider institutional practices and their associated ‘bodies of knowledge’. Typically, we might expect to find that the positions established within specific discursive techniques will correlate to institutional roles and social statuses (the roles of psychiatrist and patient, of police officer and criminal, for example). These roles and statuses are themselves supported by conceptual frameworks that define institutional purposes.” (Tolson 1996 s. 195)

“Dessverre er ‘diskurs’ blitt et moteord som brukes innen en rekke vitenskapelige disipliner og med mange forskjellige betydninger. Fairclough (1992:3) er selv nøye med å presisere at hans diskursforståelse går lenger enn de typisk lingvistiske betydningene, der diskurs gjerne brukes synonymt med enten 1) muntlig tekst (i motsetning til skriftlig), 2) muntlige og skriftlige tekstproduksjonsprosesser eller 3) språkbruksvarianter knyttet til forskjellige sosiale situasjoner. Det er det *sosiale* aspektet ved språkbruk som er mest interessant for Fairclough, og han trekker den lingvistiske diskursforståelsen mer i retning av en samfunnsvitenskapelig forståelse av begrepet, slik vi finner det hos blant annet Michel Foucault. Likevel slipper han ikke taket i lingvistikken, og Fairclough ender dermed stødig opp med ett bein i hver leir. Samtidig retter han blikket mot sosialemiotikken og mikrososiologien og får dermed en bred tilnærming til språkbruks- og tekstproblematikk. Fairclough (1995b:135) definerer på den bakgrunn fenomenet diskurs som “language use conceived as social practice”. *Diskurs som fenomen* manifesterer seg i praksis gjennom en rekke ulike *diskurser*, som han definerer som “way of signifying experience from a particular perspective” (ibid.)” (Yngve Benestad Hågvar i <http://www.hf.uio.no/iln/forskning/grupper/tekstretorikk/skriftserien/utgivelser/7Hagvar-Hele-folkets-diskurs.pdf>; lesedato 17.12.12)

“Faircloughs diskursforståelse kan illustreres gjennom en rammemodell som inneholder de tre størrelsene *tekst*, *diskursiv praksis* og *sosiokulturell praksis* (Fairclough 1992, 1995a, 1995b). Utgangspunktet er vår sosiokulturelle praksis, nemlig den måten en gitt kultur arter seg på gjennom sosial samhandling. Det vil variere med situasjonen hvilken og hvor stor del av vår sosiokulturelle praksis det er relevant å fokusere på. Den sosiokulturelle praksisen er delvis språklig og tekstlig manifestert, og den delen av en sosiokulturell praksis som på den måten ytrer seg i lingvistisk form, er den diskursive praksis. I den diskursive praksis inngår tekstproduksjon, -distribusjon og -konsumpsjon. Kjernen i den diskursive praksisen igjen er de enkelte tekstene.” (Yngve Benestad Hågvar i <http://www.hf.uio.no/iln/forskning/grupper/tekstretorikk/skriftserien/utgivelser/7Hagvar-Hele-folkets-diskurs.pdf>; lesedato 17.12.12)

“Hegemonisk maskulinitet er et begrep lansert av Professor Emerita Raewyn Connell. Jørgen Lorentzen definerer dette greit: “Hegemonisk maskulinitet er en spesifikk måte som grupper av menn kombinerer sin tilgang til makt og penger på

med bestemte legitimerende diskurser som opprettholder gruppens dominans”.”
(*Morgenbladet* 27. september–3. oktober 2019 s. 27)

Den svenske forskeren Per Linell er en ekspert på diskursanalyse. Han har blant annet publisert bøkene *Approaching dialogue: Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives* (1998) og *Samtalskulturer: Analys av samtal och språkliga möten som kommunikativa verksamhetstyper* (2007).

Per Linell “menar att om samtalet är mål- eller oppgiftsorienterat (behandla en viss sak, besluta om något, lösa ett problem etc.) så tycks själva oppgiftsorienteringen “framtvenga en bestämd struktur hos samtalet, som kommer att bestå av en sekvens av *faser* eller (del)aktiviteter, i vilka parterna (huvudsakligen men inte enbart) genom samtalande successivt introducerar eller bearbetar ett problem och søker sig fram till ett beslut eller en lösning (eller ett forslag till lösning)”, där varje fas eller delaktivitet bara godtar att man talar om eller gör vissa saker. [...] Linell (ms.) definierar praktiker som kulturellt bestemda, mer eller mindre rutiniserte, mønster for hur vi organiserer vårt omgãnge og løser ulike oppgifter, vilka dãrför ofta är fõrgivettagna og delvis automatiserte. En central teoretisk bas for Linells verksamhetsteori är hans dialogiska sprãkteori, vars kãrna är en beskrivning av vãxelspelet mellan den situerte interaksjonen og de situationsõverskridande praktikerna (se Linell ms. og 1998). Teorin utgãr frã ordets betydelse som meningspotentialer og grammatiska konstruksjoner som funksjonelle potentialer. Dessa potentialer kan endast ge opphav til situerte betydelse i samspel med ulike kontekster (se Linell 1998). Samtidig etableres situationsõverskridande sprãklige praktiker gjennom individers og gemenskapers erfaringer og fõrstãelse av tidligere interaksjoner og fõrvãntninger infõr nye, vilket gõr at sprãklige rutiner og normer sedimenteres (Linell ms.). Dã meningspotentialerna og de funksjonelle potentialerna endast kan ge opphav til situerte betydelse i samspel med ulike kontekster är ett centralt konsept inom teorien *rekontekstualisering* (Linell 1998). Det handlar om at yttranden, sprãklige mønster, normer etc. inte bara õverfõres mellom ulike sammenhang, utan återanvendes og tolkes igen mellom ulike sammenhang, i fõrhãllende til de nye sammenhangens kontekster” (Milda Rõnn i http://www.praxikon.se/filer/Milda_Ronn_avhandling.pdf; lesedato 02.01.13)

“Slaveri har ikke vært et ukjent fenomen for forskere, men man har hatt en annen oppfattelse av hva det innebar å være slave. Det kan jo minne oss på at hvordan vi forstår historien ikke bare er bestemt av såkalte tekstlige fakta, men også hvilke spørsmål vi stiller til teksten. Disse spørsmålene er ikke uavhengig av den diskursen forskeren er situert i. Vi kan la Hayden White få definere diskursens funksjon: “[...] the discourse is intended to *constitute* the ground whereon to decide *what shall count as a fact* in the matters under consideration and to determine *what mode of comprehension* is best suited to the understanding of the facts thus constituted.” Kanskje diskursen som har fått konstituere slaveriet i antikken har vært preget av en identifisering med fortidens helter? [...] Teorien gir dessuten rom for et maktkritisk perspektiv på akademiske diskurser. For eksempel bidraget

feministisk forskning har gitt til hvordan vi forstår historie. Historie som var menns historie om menn kamuflert som verdenshistorie, ble avslørt av feministiske forskere. De prøvde å bryte med mannshetegemoniet. Kroppen (mannens) ble fremmedgjort. Den var ikke lenger det stabile bindeleddet mellom våre kropper og de historiske kroppene. Flere mannlige forskere har til gode å forklare hvorfor deres sverging til objektivitet og nøytralitet overså den politiske ekskluderingen av kvinner gjennom deres historieskrivning og innskrivninger av patriarkalske strukturer.” (Anders Martinsen i http://www.fortid.no/tidsskrift/download/fortid_1102.pdf; lesedato 27.01.16)

Fairclough vektlegger i *Media discourse* (1995) at samfunnsprosesser kan belyses av mediediskursene og omvendt, men han klarer ikke i praksis å gi det sosiale rommet rundt teksten samme plass som selve det språklige uttrykket (Macdonald 2003 s. 3). Mange har inntatt andre posisjoner for å gjøre bruk av diskursanalyse med sosiologisk vinkling. Cultural Studies kombinerer semiotikk og diskursanalyse (Geimer 2010 s. 88). Det er en premiss at det kontekstuelle alltid allerede er strukturelt implisert i det tekstuelle. Institusjonelle og ideologiske mønstre skal avdekkes gjennom analysene. Medietekstene og de andre muntlige og skriftlige utsagnene som analyseres, er mangfoldige, flertydige, utydelige og motsetningsfulle. De inngår i sosial bruk som er preget av dynamisk kompleksitet med tilfeldigheter og motsetninger. Forskeren må derfor vektlegge forskjeller, variasjon og mangfold. Forskeren må ha forståelse og sensitivitet for detaljer og (mikro-)situasjoner i en forskning som er forankret i konkrete situasjoner og kritisk reflekterende.

Medieforskeren Helen Wood forsket på britiske kvinner som så på talkshows på TV. Hun observerte kvinnene i sine hjem og noterte ned hvordan de kommenterte høylytt det de så og hørte. Kvinnene hadde en tendens til å si ting på en måte som tydet på at de oppfattet seg som en del av en “dialogic social action” (Wood 2007 s. 80). “Oh shut up *you!*” utbrøt en av kvinnene til en uttalelse av en person i et TV-program. Lignende bemerkninger, spørsmål og ironiske uttalelser var vanlige. Hver av kvinnene “contributed such a remark *as though* the exchange is reciprocal. These first examples then, establish the way in which the viewers at home are actually taking part in conversation that is directed at speaker(s) in the studio, as though they are co-present, and they foreground the concept of the ‘para-social’ as reciprocated by the audience.” (s. 82) Det parasosiale er det sosiale “fellesskapet” som seere opplever å ha med personer på skjermen. Kvinnene ble så engasjert at de snakket til skjermen og seg selv – og fikk dermed verbalt utløp for egne holdninger og verdier. TV-programmene ga dem “fellesskap”, venner og fiender å bryne seg mot, til tross for at kvinnene var alene hjemme.

Woods studieobjekt var kvinnenens verbale diskurs mens de så på diskusjonsprogrammene, deres “events of dialogic social action, transcending distinctions of text and context” (2007 s. 80). To tekster – de verbale utsagnene i TV-programmet og utsagnene i kvinnens hjem – henger sammen i samme diskurs. En kvinnes

utbrudd av typen “Yes it *is* preferable really isn't it – you've still got your dignity” gir bare mening ut fra hvor i TV-teksten den ytres. Kvinnen deltar i en tenkt dialog. Hun skyter inn meninger og ytringer fra og om sin personlige erfaring. Dermed følger hun på en måte TV-program-“kodene” innen sjangeren, ved å fokusere på sin egen individuelle historie (Wood 2007 s. 96), og slik oppstår det Wood kaller et “mediated conversational floor” (s. 99). Oppgaven for forskeren var å analysere det dialogiske samspillet mellom de to tekstene, eller det laget av mening som kvinnen legger over medieteksten. Resepsjonen er tekstlig gjennom kommentarene og utbruddene, og det kan være høyst uklart hvordan kvinnens egen tekst skal tolkes. Wood noterte ned at utsagn ble sagt med f.eks. ironisk, rasende eller samtykkende tonelag, men TV-teksten er en konstant språklig forhandling om synspunkter, der meninger kan skifte og fronter hardne til. Gjennom diskursanalyse får forskeren mulighet til studere den dynamiske utviklingen av et stemmemangfold, og dermed vise hvor aktivt mediebrukeren gjør medieteksten relevant for sitt eget liv.

En forsker kan sjelden nøye seg med å snakke med informantene om medietekster (TV-programmer, nett-tekster, romaner, radiodokumentarer, osv.). Hun må selv ha god kjennskap til medietekstene. Dette krever et aktivt tolkningsarbeid, slik at hele det potensielle betydningsmangfoldet i de relevante medietekstene og -sjangrene er klart for forskeren. Også de intervjuene som forskeren har gjennomført, blir ofte til tekst i form av transkriberte dokumenter. All (nedskrevet) empiri er tekst. F.eks. kan forskeren i sin egen nedskrivning gjøre eksplisitt de betydningene som ligger i folks handlinger. Tolkingsproblemer blir dermed presserende. Verken informanten selv eller intervjueren kan overskue betydningen av hva som sies. Den hermeneutiske utfordring i å forstå, se sammenhenger, tolke og avklare betydninger foregår som en tekstlig prosess gjennom hele forskningsarbeidet, både med litterære tekster, muntlige tekster, medietekster fra tv, radio osv., og med skriftlige tekster produsert av både informanter og forsker. Disse tekstene inngår i diskurser.

“Kommentarfelt på nettaviser har lenge vært deprimerende lesning. Hvorfor er vi så sinte? Hvorfor forårsaker tilsynelatende ufarlige artikler stadig hissige utbrudd mot konge og regjering? Raseriet er så utbredt, både her til lands og internasjonalt, at det nå utvikles programvare som sier ifra dersom du er for amper. ToneCheck er en slags stavekontroll for følelser, og gir et lite vink dersom du overskrider grensen for negative følelser i teksten – programmet registrerer både sinne og bedrøvelse, skriver *The Atlantic*.” (*Morgenbladet* 3.–9. august 2012 s. 37)

“Både mellom og innen departementer kan vi identifisere det som kan kalles mikrohegemonier. Et mikrohegemoni har vi når en lære drevet av en intellektuell gruppering får gjennomslag for en bestemt politikk i en del av staten eller del av en organisasjon. Slike mikrohegemonier har noen klare felles trekk, her illustrert med skolesektoren:

- En *guru*, fortrinnsvis en utenlandsk, som legemliggjør tankeretningen i et referanseverk. Det gir ultimate begrunnelser for reformer, med henvisninger og

footnoter. I galleriet av klassikere innen utdanningssektoren finnes en Jean Piaget, Lev Vygotskij og Maria Montessori. Nålevende guruer inviteres til å toppe og åpne større konferanser. Et eksempel er Mr. Pisa, Andreas Schleicher. Et annet er John Hattie, hvis *Visible Learning* omtales som den største samlingen av forskning på hva som virker i undervisning.

- Et sett *teser* – anskuelser, forklaringer og verdier. De kommer til uttrykk i hva man skal sikte mot (for eksempel å “heve basiskompetanser”), hva man må sette i verk og hva man bør “forske på”.

- Et sett *signalbegreper*, spesifikke termer som tankeretningen bruker omtrent som dyr identifiserer sitt revir med feromoner, altså luktstoffer. Signalbegrepene fungerer som språkmerker som avslører om du tilhører den ene eller en annen gruppering. Eksempler i utdanningssektoren er begreper som “dybdelæring”, “semiotiske ressurser”, “metarefleksjon”, “proessorientert skriving”, “kulturell kapital”, “formativ vurdering”. De er ofte mangestavelsesord som begynner eller ender med ord som “prosess”, “strategi”, “situasjon” – forståelsesprosessen, ordinnlæringsstrategier, klasseromssituasjonen, situasjonskontekster, skriveferdighetsvariasjon, språkbruksdimensjoner, funksjonskompetanse, sosiotekstologisk og så videre.

- Signalbegrepene ledsages av *akronymer*, som PPL, KKL, NPM, AFEL, PISA, LP-modellen, POS (proessorientert skriveundervisning), som du må kjenne for å skjønne.

- Tankebygningen fortettes i karakteristiske *geometriske diagrammer*, figurlige og finurlige tegninger, som Maslows behovspyramide, læringskurven, Hatties halvsirkler og skrivehjulet.

- *Nettverk* av stedlige representanter – altså disipler som kan målbære, formidle og fortolke guruens lære. De inngår både i en nasjonal hjemmeindustri for seminarer og komiteer, og i internasjonale nettverk av guruens tilhengere ved publikasjoner, (dyre) konferanser og organisasjoner.

- *Nærvær i mediene*, enten det er ved intervjuer i Dagsrevyen, innlegg i avisene eller paneldeltagelse. Der kan man høste både anerkjennelse, applaus og glans i det såkalte ofentlige rom – og selvsagt den kollegiale misunnelse som følger berømmelse!

- Men avgjørende for å bli et mikrohegemoni, er etableringen av *brohode* inn i et departement eller en organisasjon, slik at “den rette lære” får støtte fra “the powers that be” og via dem oversettes til offentlig eller offisiell politikk.” (sosiologiprofessor Gudmund Hernes i *Morgenbladet* 22.–28. januar 2016 s. 28-29)

Litteraturliste (for hele leksikonet): <https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/litteraturliste.pdf>

Alle artiklene i leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>